

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Arı, Bal ve Kovan Bee, Honey and Hive in Yunus Emre's Poetry

Ayşe Nur Kırgız Sağın *

Özet:

Mutasavvıf bir halk şairi olan Yunus Emre'nin şiirleri sade görünmesine karşın derin ve zengin bir içeriğe sahiptir. Toprakla uğraşan Yunus Emre somut eşya ve tabiata ait unsurları şiirlerinde sembol olarak kullanmıştır. Bal, kovan ve arı da sembollerdendir. Yunus bunlarla derviş, dünya muradı, hikmetli söz gibi çeşitli tasavvufi öğeleri anlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bal, Kovan, Arı, Yunus Emre.

Abstract:

Sufi folk poet Yunus Emre's poems appear simple but convey profound thoughts. Yunus Emre who was a farmer and worked with soil used tangible elements of nature as symbols in his poems. He chose these symbols from garden and household tools. Honey, bee and hive are also among the symbols which he used with reference to mysticism and worldly desires.

Keywords: Sufism, Honey, Hive, Bee, Yunus Emre.

Tasavvufunun inceliklerini sadelikle, derinlikle ve hiç bir dar kalıba girmeden dile getiren Yunus Emre, büyük bir mutasavvıf halk şairidir.¹ Muhteva yönünden Yunus'un şiirleri, ahenk, anlam, mecaz, duygu ve düşünce zenginliği yüklüdür. Düşünce ve duyularını, olabilecek en güzel ve en kısa deyişlerle söylemek sırrına ermiştir. Bir kitabı dolduracak

* Ayşe Nur Kırgız Sağın, Fatih Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Araştırma Görevlisi, İstanbul.
kirgiz65@yahoo.com

¹ Faruk Timurtaş, *Yunus Emre*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1980, s. 2.

kadar derinlik ve genişliği olan fikirleri, basit bir çocuk tekerlemesi gibi kolaylıkla söylemek ancak Yunus'a mahsustur. Yunus Emre, yepyeni bir mecaz örgüsü kurmuştur. Bu yolda getirdiği en büyük yenilik; iç duygularını ve felsefi görüşlerini müşahhas (somut) eşya ve tabiata ait unsurlarla canlı bir hale koymaktadır. Bu teşbih, istiare ve tasvir unsurlarını bilhassa köylümüzün çok iyi tanıdığı, kolaylıkla gözünde canlandırabileceği bahçe ve ev araçlarından, onlara ait isim ile sıfatlardan seçmiştir. Ağaç, tarla, ekin, dükkan, yağ, bal, silah, çiçek, meşe, çadır, arı v.b. gibi.²

Duygularının ifadesinde tabiat unsurlarını büyük bir rahatlık ve ustalıkla kullanan Yunus arı, bal ve kovanı tasavvufi, dini anlayışı çerçevesinde birtakım kavramları ifade etmek için kullanmıştır. Bu kelimelerin geçtiği beyitlerde arı dervişe, bal dünya muradına, güzel ve hikmetli sözler dökülen dudağa, kovan kişinin dünyada sahip olduklarına benzetilen unsurlar olmuştur. Bahsi edilen kelimelerin geçtiği beyitler gruplar halinde aşağıda verilmiştir.

Ağzın bala benzetildiği beyitler

Şol bal ağızdan kelecî yüz bin şekerden tatludur,

Söyler olursa bu dilün deprenür olsa ol tudak

Bu beyit Yunus'un müridinin vasıflarını anlattığı şiirinde yer almaktadır. Mürid-i kamilin dudağından konuştuğu zaman şekerden daha tatlı sözler çıkar. Ağzın, dudağın bala benzetilmesi onlardan tatlı sözlerin dökülmesindedir. Bu benzetme gerek sözlü gerek yazılı edebiyatımızda öteden beri var olagelen ve kalıplaşmış olan ifadelerden birisidir.

Agu ve balın tezatlık ifade eden unsurlar olarak kullanıldığı beyitler

Aguya bal diyü barmak uzatdum

Aşuma zehr-i kâtil katmışam ben

Ömrünü boşa geçirme, amele rıyanın karışması, tûl-i emel gibi insanın Allah'tan uzaklaşmasının emaresi olarak bilinen mefhumların yer aldığı şiirde insana hoş gelen, bala benzeyen ancak gerçekte 'agu' yani zehir olan dünyaya meylettiğini ve aşına öldüren bir zehir kattığını ifade eder. Bal tatlı olması, lezzetli olması gibi yönleriyle dünyaya ait zevklerin ifadesinde kullanılır.

Agudur bal degül dünyâ murâdı

Niçe bir aguya parmak banasın

Dünya ve dünyadaki geçici ve hoş şeylerin 'bal' gibi tatlı gözükmesine rağmen aslında zehir olduğu, öldürücü olduğu ve bu yüzden dünyaya meyletmemek gerektiği ifade edilir.

² Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2. Cilt, İstanbul 2006, 327.

Bal ve şekerin ikileme olarak kullanıldığı beyitler

Yunus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin

Ballar balını buldum kovanum yagmâ olsun

Beyitin geçtiği şiirde Yunus Emre, Allah'ı bilmenin ve ona duyulan aşkın coşkunluğunu ifade eder. Böyle bir durumda kişinin gözünde hiçbir şeyin kıymeti kalmaz. Dert derman, fayda ziyan birbirine karışır, hepsi anlamını yitirir. Kişiye Allah'ı bulmak, onun varlığıyla dolu olmak yetmiştir. Allah'a duyulan sevginin ifadesi olan bu sözleri sarf etmenin bal şeker yemek kadar lezzet verdiğini ifade eder. Bu durumda sarf edilen bu sözler bala ve şekere benzetilir.

İkinci dizede ise Allah aşkının en büyük lezzet olduğunu, insana zevk, lezzet veren her şeyden daha tatlı olduğu belirtilir. Yunus öyle bir haldedir ki varlığından, kıymet verdiği her şeyden geçmiştir. Burada kovan Yunus'un varlığını, kıymet verdiği şeyleri temsil eder diyebiliriz. Kovan kelimesi çokluğu, kalabalığı dolayısıyla vahdetin zıddı olan kesreti çağrıştırır.

Ol kişi kim yol eridür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarısa yigdür şeker baldan

Yunus Emre, Allah yolunda olan, gönül ehli olan kişiye seslenir ve ona, sözlerini dikkate alırsa faydalı bir iş yapmış olacağını söyler. Sözünü tutması eylemini şeker ve bal ile karşılaştırır. Netice kişinin ulaştığı güzel sonuçlar, elde edeceği menfaat şeker ve baldan daha tatlı olacaktır.

Bal ve yağın bir arada kullanıldığı beyitler

Kültürümüzde çoğu kez yağ ve bal yan yana veya beraber olmuştur. 'yağ satarım bal satarım' oyunu, 'yağ bal olsun' deyişi, düğünlerde yağ ve bal ile yapılan bir takım ritüeller ve diğer pek çok kültür ögesi bu ikilinin kültürümüzde önemli bir yerinin olduğunu göstergesidir.

Bir süre toprakla meşgul olan, hatta tarım ve hayvancılıkla uğraştığı düşünülen Yunus Emre de bal ve yağı beyitlerinde benzetme unsuru olarak bir arada kullanılmıştır.

Balı yağı n'der bülbül din ana karşı gülsün gül

'Âşık yükünü şöyle bil ki çekmedi yüce taglar

Bülbülün derdine derman bal ve yağ değildir ancak aşık olduğu gülün ona gülmesi, karşılık vermesidir. Bal ve yağ dünya zevklerini, kesreti temsil eder. Sevilen (mürşid,

peygamber, Allah) güle, aşık “bülbul”e benzetilir.³ Dolayısıyla aşık dünyayı değil sadece aşık olduğu gülü istemektedir.

Çünkü aşk öyle ağır bir yükür ki dağlar bile onu kaldıramaz. Bu yükü ancak aşıklar taşır. İkinci dizede “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.”⁴ şeklindeki ayete telmih vardır.

Mumlu baldur şerî’at tortusuz yagdur tarîkat

Dost için balı yaga pes niçün katmayalar

Buradaki benzetmeler Yunus’un diğer şiirlerinde de görüldüğü gibi oldukça sade olan fakat derin anlamları sahip benzetmelerdir. Yüzyıllardır süre gelen tarikat mi şeriat mi ikilemi Yunus’un şiirlerinin de konusudur. Bu beyitle Yunus, petekteki bal kadar saf olan şeriat ile tortusu olmayan, safi yağa benzeyen tarikatın dost için yani Allah için bir araya gelebileceğini ifade eder. Tarikat ve şeriatın bir araya gelmesi bal ve yağın birlikteliği gibi yerinde ve güzel olacak, kişiyi hakikate götürecektir.

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar

Halka metâ’ların satar yüki güherdüz tuz değül

Gönül eri olmanın, alçak gönüllü olmanın ancak Allah yoluna girenlerin yapabileceği şeyler olduğunu ifade eden Yunus şiirinin sonunda bu sözleri söylemenin, bunları ifade etmenin balı yağa katmak gibi güzel olduğunu söyler. Çünkü dile getirdikleri cevher gibidir, tuz gibi değildir.

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı

Söz ola agulu aşı balıla yag ide bir söz

Beyit, Yunus’un, söz söylerken düşünülmesi, isabetli sözlerin veya düşünülmeden söylenen sözlerin kişiyi nasıl etkilediğini konu edinen şiirindedir. Yerinde ve doğru sarf edilmiş söz zehirli aşı adeta yağ ve bal gibi eder.

Dünya lezzetlerinin bala benzetilmesi

Tûba’ talından uçanlar yüce makâmlar geçenler

Şaraben tahûr içenler banmaz dünyâ ballarına

Cennete girmeye layık insanlar haline gelmiş olanlar, *şaraben tahûr* (‘Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara

³ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Külliyyatı I Yunus Emre Divanı İnceleme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2005, s. 425.

⁴ Ahzab suresi, 72. ayet. <http://www.diyinet.gov.tr/kuran/ayet>

*tertemiz bir içki içirir.*⁵) içmiş, daha dünyadayken öbür dünyanın lezzetlerini tatmış olan kişiler dünya muradına meyletmez. Dünya zevkleri onlara zevk vermez. Dünyaya ait zevkler ve meşgaleler bala benzetilmiştir.

Arının arife, balın aşka benzetildiği beyitler

Görmez misin sen aruyu her çiçekden bal ider,
Sinegile pervâneün yuvasında bal olmaya.

Yunus Emre'ye göre yokluktan kurtulmak ancak aşkla mümkündür ve mutlaka aşkın eteğinden tutulması gerekir. Buna da arifleri örnek gösterir. Çünkü onlar her çiçekten bal toplayan arılar gibidir. Gördükleri her hadiseden ibret alır, sürekli tefekkür ederler. Marifet peteği ören ariflerin yuvalarında 'bal' misali Allah aşkı bulunur. Fakat sinek ve pervaneye benzeyen kimselerin yuvalarında bal olmaz. Onların bakışları, duyularları ariflerinkine benzemez.

Mürşidin bala benzetildiği beyitler

Aşık oldum şol ay yüze nisar oldum bal ağıza
Nazar kıldum kara göze siyah olup kaşa geldüm

Mürşid, manevi olarak yol gösteren kişidir. Üstün vasıflarıyla gerçek mürşid Hz.Peygamberdir. Hz. Peygambere varis olan kamil insanlar, bütün ahlaki ve ilmi hususiyetleriyle irşada yetkili olmuşlardır. Mürşid salıklar için Hakk'a açılan kapı gibidir. Şu halde mürşid kendisine rabita edilecek kişidir. Beyitte mürşit, konuşmasının, irşadının, sohbetinin tatlılığı cihetiyle baldır, bala benzer.⁶

Sonuç olarak kendine has üslubuyla tasavvufi görüşlerini dile getiren Yunus Emre bunu yaparken maddi kültür unsurlarından yararlanmıştı. Bu durum onun şiirlerini açık ve anlaşılır hale getiren etkenlerden birisidir. Yaşadığı Anadolu coğrafyasının oldukça elverişli olması sayesinde arıcılığın yapılması, Yunus'un toprakla meşgul olması onun birer maddi kültür unsuru olan arı, bal ve kovana yakın olmasını ve de şiirlerinde bunlara yer vermesini sağlamıştır. Başta da ifade edildiği gibi bu unsurlardan arı dervişe, bal dünya muradına, güzel ve hikmetli sözler dökülen dudağa, kovan kişinin dünyada sahip olduklarına benzetilmiştir. Özellikle bal lezzetli ve değerli bir besin maddesi olması nedeniyle Yunus'un sıkça başvurduğu benzetme öğelerinden birisidir.

⁵ İnsan suresi, 21. Ayet, Kur'an- Kerim Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 86-F, Ankara 2002, s. 587.

⁶ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 371-372.

Kaynaklar

- Durmaz, Canan, Yunus Emre Divanı'nda Ve Risaletü'n-Nushiyye'de Kelime Grupları Ve Söz Varlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2008
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2. Cilt, İstanbul 2006
- Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 86-F, Ankara 2002
- Tatçı, Mustafa, *Divan ve Risaletü'n-Nushiyye - Âşık Yûnus'tan Seçmeler*, H Yayınları, Mustafa Tatçı Kitaplığı: 12, İstanbul 2008
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Külliyyatı, Yunus Emre Divanı II –Tenkitli Metin*, H Yayınları, Mustafa Tatçı Kitaplığı: 2, İstanbul 2008
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Külliyyatı I Yunus Emre Divanı İnceleme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2005, s. 425
- Timurtaş, Faruk, *Yunus Emre*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1980
- http://www.diyaret.gov.tr/kuran/ayet.asp?Kuran_id=33&Ayet_No=72&I3.x=15&I3.y=5